

Pripojenje Međimurja Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od neuspjeloga pokušaja 13. studenog do uspješnoga zaposjedanja Međimurja 24. prosinca 1918. godine

IVAN VUK

Čakovec, Hrvatska

ivanvuk6@gmail.com

Autor na temelju arhivske građe iz Zagreba i Beograda, novinskih izvještaja i stručne literature daje prikaz događanja u Međimurju koja su uslijedila nakon narodnih istupa ili Međimurske revolucije. Prikazan je pokušaj zaposjedanja 13. studenog 1918., koji je zbog nedovoljne pripremljenosti propao. Uslijedile su intenzivne pripreme za drugu vojnu akciju, koja je uspješno provedena 24. prosinca 1918., kada je Međimurje vojnim putem pripojeno ostatku hrvatskih zemalja, tj. novoosnovanome Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ključne riječi: narodni istupi; Međimurje; Varaždin; Narodno vijeće; pokušaj zaposjedanja; Narodna vojska [Države] Slovenaca, Hrvata i Srba, vojska Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca; vojna akcija

Uvod

Hrvatski je sabor na sjednici održanoj 29. listopada 1918. prekinuo dotadašnje državno-pravne veze s Carevinom Austrijom i Kraljevinom Ugarskom te sve ovlasti prenio na Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, što će imati dalekosežne posljedice. Novoosnovana Država Slovenaca, Hrvata i Srba (Država SHS) otpočetak je zamišljena kao provizorij do budućega ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom i Kraljevinom Crnom Gorom. Međimurje¹ je bilo sastavni dio ugarskoga dijela Monarhije, točnije Zaladske županije², te se željelo

¹ Prema mađarskome popisu stanovništva iz 1900., u Međimurju je živjelo 81 115 stanovnika, od kojih se 75 663 izjasnilo da govori hrvatskim jezikom. Prema popisu iz 1910., Međimurje je imalo 90 387 stanovnika, od toga se 82 829 izjasnilo Hrvatima. HORVAT, *Poviest Međimurja*, 278; KALŠAN, *Međimurska povijest*, 255.

² Dolaskom u posjed plemićke obitelji Althan Međimurje je 1720. administrativno i politički ujedinjeno sa Zaladskom županijom. Od toga trenutka počinje pojačana mađarizacija, koja je

ujediniti s ostatkom hrvatskih zemalja, a time posredno i sa Srbijom. Tih dana kroz Međimurje su se željeznicom vraćali ostaci bivše austrougarske vojske te su zabilježeni različiti incidenti, u prvome redu pljačke. Međimurci su, kao i ostatak raspadajuće Austro-Ugarske Monarhije, kraj Prvoga svjetskog rata dočekali u općem siromaštvu, a najveći dio muškoga radno sposobnog stanovništva bio je na bojištu, s kojega se mnogi nisu vratili.³ Ogorčeno strahotama rata i općim siromaštvom, stanovništvo se početkom studenoga 1918. spontano okrenulo protiv dotadašnjega vladara. Općenarodni bunt, koji je krenuo iz nekoliko sela donjega Međimurja, ubrzo je zahvatio cijeli kraj između Mure i Drave. Ustanici su krenuli na imovinu svih za koje su smatrali da klasno i nacionalno nisu bili na njihovoj strani. Oni koji su sudjelovali u narodnim istupima ili Međimurskoj revoluciji primirili su se do 4. studenog odnosno u nekim slučajevima dan poslije. Mađarski je odgovor uslijedio već sljedećega dana, kada je veliki župan Zaladske županije proglasio Štatarium, što je bio drugi naziv za prijevki sud. Odmah potom počele su prve represalije, a do kraja svojega djelovanja Štatarium je izvršio preko stotinu smrtnih kazni, što strijeljanjem, što vješanjem, a da nije proveden sudski proces.⁴ U domaćoj historiografiji ta je tema dobrim dijelom istražena. Najveći doprinos poznavanju događanja u studenome 1918. u Međimurju dao je Vladimir Kapun, a manjim dijelom ostali autori.⁵ Međimurci koji su na vrijeme saznali za Štatarium pobjegli su preko Drave u Varaždin, a u nekim slučajevima i u Koprivnicu. Varaždin će tako postati centar strujanja informacija o stanju u Međimurju jer će vijesti preko tamošnjega odbora Narodnoga vijeća biti odašiljane u Zagreb.⁶ U radu je naglasak stavljen na detaljan opis dviju vojnih akcija zaposjedanja Međimurja. Prva, kada je čelo vojske tada još Države SHS stao bojnik Ivan Tomašević, bila je neuspješna. Nakon toga pristupilo se organizaciji druge vojne akcije, koja je uspješno provedena 24. prosinca 1918. godine. Vojska Kraljevstva Srba,

vrhunac doživjela u drugoj polovini XIX. stoljeća. U crkvenome pogledu Međimurje je čitavo vrijeme ostalo u okviru Zagrebačke biskupije (od 1852. nadbiskupije) te je svećenstvo imalo ključnu ulogu u očuvanju hrvatskoga identiteta Međimurja.

³ O broju poginulih u Prvome svjetskom ratu vidi: Branimir BUNJAC, *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914-1947.*, 269-281, 367-444; KAPUN, *Međimurje 1918.*, 73-85. Na znanstvenome skupu *Pomurje 1914-1920.*, održanom 7. i 8. siječnja 2011. u organizaciji Povijesnoga društva Međimurske županije, iznesena je brojka od 4363 poginula Međimurca u Prvome svjetskom ratu.

⁴ Najpouzdanije podatke o broju žrtava u narodnim istupima navodi Vladimir Kapun, koji je poimence nabrojio 103 odnosno 110 žrtava, s time da napominje da brojka nije konačna. Više o tome vidi u: KAPUN, *Međimurje 1918.*, 329-332.

⁵ Više o narodnim istupima vidi u: ANDROIĆ, „Revolucionarna i seljačkom krvlju natopljena 1918. u Međimurju”, 58-64; FELETAR, *Dva seljačka bunta*, 10-11, 63-69; HORVAT, *Poviest Međimurja*, 279-282; JAHN, „Međimurje u suvremenom dobu”, 123-128; KALŠAN, *Međimurska povijest*, 262-265; KALŠAN, *Građansko društvo u Međimurju*, 46-47; KAPUN, *Međimurje 1918.*, 163-286; LAJTMAN, *Međimurje 1919-1959.*, 11-13; PAKSY, „Dejavnost vodilnih teles za Međimurje in Pomurje v letih 1918-1919”, 7-17; VILOVIĆ, *Tri sata*, 210-287; VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 10-13; ŽGANEC, „Međimurska revolucija u godini 1918.”, 41-50.

⁶ Više o ulozi Varaždina i tamošnjega Narodnog vijeća vidi u: VUK, „Varaždinsko Narodno vijeće”, 581-591.

Hrvata i Slovenaca (Kraljevstvo SHS) tada je bez većega otpora zaposjednula Međimurje. Rad je, uz literaturu, temeljen na fondu Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba koji se čuva u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu i dosad neobjavljenim dokumentima iz fonda Hinko Krizman koji se odnose na Međimurje, a čuvaju se u Arhivu Jugoslavije u Beogradu. Usto su korišteni novinski izvještaji pojedinih brojeva *Volje naroda*.

Rijeka Drava kao demarkacijska linija

Trećega studenog 1918. Dvojna Monarhija potpisala je u vili Giusti pored Padove primirje s Talijanima kojim je Austro-Ugarska izašla iz Prvoga svjetskog rata.⁷ Iako je novonastala Mađarska raskinula sve veze s Austro-Ugarskom, ona je formalno još uvijek bila u ratu s Antantom. Mađarska je 9. studenog prekinula mirovne pregovore sa srpskom stranom vođene u Beogradu bez postignutoga sporazuma, pa prema tome Narodno vijeće nije trebalo poštovati rijeku Dravu kao demarkacijsku liniju.⁸ S namjerom da potpiše novu vojnu konvenciju u Beograd je 11. studenog kao povjerenik mađarske vlade stigao vojni ministar Adalbert (Bela) Linder. General Franchet d'Espèrey, glavni zapovjednik Antantinih snaga na solunskome bojištu, nalazio se u to vrijeme u Solunu, pa je zbog potpisivanja konvencije opunomoćio načelnika štaba srpske Vrhovne komande vojvodu Živojina Mišića i zapovjednika francuske vojske na istoku generala Paula Prospera Henrysa da to učine u njegovo ime. Konvencija o primirju između Antante i Mađarske potpisana je 13. studenog nešto prije ponoći.⁹ Vodeći se potpisanim primirjem, tek je od toga trenutka Drava, odnosno „tok Drave do spajanja ove reke sa hrvatsko-slavonskom granicom”, službeno potvrđena kao demarkacijska linija između snaga Antante i Mađarske. Eventualni prelazak bilo kakvih snaga u krajeve preko Drave, pa tako i u Međimurje, bio bi izravno kršenje odredaba konvencije.¹⁰

Dana 14. studenog 1918. u Međimurju je boravio izaslanik Narodnoga vijeća, gdje ga je primio zapovjednik željezničke straže u Čakovcu bojničar Károly (Dragutin) Györy. On ga je upoznao sa situacijom uz objašnjenje da je mađarska strana poduzela određene radnje protiv međimurskoga stanovništva samo radi sprečavanja nasilja u Međimurju i osiguranja nesmetanoga prometa na pruzi Pragersko – Nagykanizsa.¹¹ Sutradan je u Varaždinu održan sastanak predstavnika Zaladske i Varaždinske županije na kojemu se raspravljalo o događajima u Međimurju. Varaždinsku stranu zastupao je veliki župan Franjo Kulmer, a zaladsku nadsudac kotara Csáktornya dr. Pal Huszár. Zapisnik

⁷ HANÁK, *Povijest Mađarske*, 212.

⁸ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 305.

⁹ KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, 187-188; KRIZMAN, „Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske 1918.”, 202; VUK, „Varaždinsko Narodno vijeće”, 586.

¹⁰ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 314-315.

¹¹ *Isto*, 315.

je sačuvan u hrvatskom i mađarskom izvorniku i jedan je od najvažnijih dokumenata za poznavanje proučavanoga razdoblja u Međimurju. Iz njega se saznaje da su mađarska i hrvatska strana u službenom obliku raspravljale o Međimurju u nekoliko točaka: 1) situacija u Međimurju i poduzete mjere, 2) pitanje straža na dravskome mostu, 3) pitanje uspostave željezničkoga prometa između Čakovca i Varaždina, 4) pitanje upućivanja dvočlanoga izaslanstva (mađarsko i hrvatsko) u Međimurje sa zadatkom smirivanja lokalnoga stanovništva, 5) događaji od 13. studenog, 6) pitanje prijekoga suda u Međimurju.¹² Sastanak održan 15. studenog 1918., koji je prema zapisniku započeo u 11, završio je u 15 sati.¹³

Uloga grada Varaždina i pokušaj zaposjedanja Međimurja

Početak studenoga 1918. u bijegu pred Štatariumom u Varaždin su počeli pristizati međimurski bjegunci. O stanju u Međimurju raspravljalo se i na pučkoj skupštini 10. studenog u Varaždinu. Na skupštini koju su organizirali članovi varaždinskoga Narodnog vijeća nastojalo se upoznati okupljene građane s promjenama koje su nastale nakon proglašenja Države SHS. Tom je prilikom istaknuto da je zadatak tamošnjega odbora Narodnoga vijeća „[...] zaštita Međimurja. Magjarski zeleni kadri i magjarske plaćeničke bande. Magjari ubijaju seljake i inteligenciju. Narodni Odbor je potpomogao goloruke Međimurce i gdje je on to učinio, tako u Nedelišću, vlada potpuni mir i red, te Magjari tamo još nisu došli”.¹⁴ Zato je iz varaždinskoga Narodnog vijeća 12. studenog u Zagreb poslana telefonska vijest u kojoj je najavljen posjet međimurske delegacije koja je trebala stići radi upoznavanja središnjega Narodnog vijeća sa situacijom u Međimurju.¹⁵ Toga je dana Zvonko Milković javio da će zbog detaljnijega upoznavanja Narodnoga vijeća sa situacijom u Međimurju doći izaslanstvo mjesnoga odbora u sastavu: predsjednik kanonik Milan Kučenjak, Hinko Krizman i Bogdan Svoboda.¹⁶ Nakon razgovora s Antom Pavelićem,

¹² HR-HDA-124-NV SHS, Z-96, kut. 2, „Zapisnik o razgovoru vodjenome između velikog župana županije varaždinske i grada Varaždina Franje Kulmera, s jedne, te nadsudca kotara Csáktornyú Dr. Pavla Huszára s druge strane – sastavljen u uredu velikog župana u Varaždinu dne 15. studenog 1918. u 11. sati prije podne”, 15. 11. 1918., str. 295-297.

¹³ *Isto*, 297.

¹⁴ SR-AJ-84, K2, „Zapisnik Pučke skupštine od 10. 11. 1918.”, 10. 11. 1918.

¹⁵ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena u 10 i 30 časa 12.11.1918.”, 12. 11. 1918., str. 695.

¹⁶ Milan Kučenjak (1844. – 1922.), svećenik i jedan od istaknutijih iliraca iz sjeverozapadne Hrvatske. Izdao nekoliko knjiga gospodarske tematike, od 1910. kanonik Čazmanskoga kaptoła u Varaždinu. Nakon osnivanja varaždinskoga odbora Narodnoga vijeća imenovan njegovim predsjednikom. – Hinko Krizman (Karlovac, 1881. – 1958.), političar, publicist i odvjetnik u Varaždinu 1918. te potpredsjednik varaždinskoga odbora Narodnoga vijeća. Poslije zastupnik u Narodnoj skupštini u Beogradu do proglašenja Šestosiječanjske diktature. Potkraj travnja 1941. deportiran u Austriju, gdje je proveo cijeli rat. U drugoj Jugoslaviji obnašao niz istaknutih funkcija. – Bogdan Svoboda (1871. – 1936.) završio je 1892. studij šumarstva i u skladu s time obavljao različite dužnosti. Početkom XX. stoljeća premješten je u Varaždin. Nakon što je for-

Svetozarom Pribičevićem i Matom Drinkovićem u Zagrebu, izaslanici su nastojali na svoju stranu pridobiti Dušana Simovića. On je u međuvremenu u Zagreb došao kao delegat srpske Vrhovne komande.¹⁷ Sličnu je vijest istoga dana telefonski javilo i Narodno vijeće iz Koprivnice: „Odbor Narodnog Vijeća javlja, da će danas sa večernjim vlakom stići u Zagreb član odbora vodje sokolaša Branko Reš sa izaslanicima iz Međumurja, te odbor moli, da ih se dočeka na kolodvoru od strane Narodnog Vijeća u Zagrebu.”¹⁸ Da se stanje u Međimurju pratilo i u Prekomurju svjedoči nam ova vijest: „V Varaždinu je bilo v pisarni odvjetnika dr Krizmana posvetovanje međimurskih beguncov s tamkajšnjim Narodnim svetom. Naslednji dan je šla većja deputacija v Zagreb pred Narodno veče, čigar predsedstvo, Pavelić in Pribičević, je imelo sicer dobro voljo, pa ni moglo takrat za Međimurje in Prekmurje ničesar storiti.”¹⁹ U vrijeme odlaska delegacije u Zagreb mađarska je vojska zaposjednula Nedelišće, čiji su mještani sve do 12. studenog uspješno odolijevali napadima. Odmah nakon ulaska u selo Mađari su počeli s represalijama.²⁰ Jedan od takvih primjera govori „[...] da je došla žena Horvatića iz Nedelišča da joj je muž zaklan, a djetje je izkasapljeno te je usljed zadobivenih ozljeda poginulo.”²¹

Nakon toga reagiralo je i središnje Narodno vijeće. Na inicijativu Mate Drinkovića, koji je bio povjerenik za Narodnu obranu, u Varaždin su došli bojnik Ivan Tomašević i poručnik Viktor Debeljak. Oni su dobili zadatak pripremiti vojni plan kojim bi se zaposjednulo Međimurje. Još sredinom listopada 1918. iz Međimurja su u Zagreb dolazile vijesti o ponašanju vojnika koji su se željeznicom vraćali s talijanskoga bojišta. Vojnici su maltretirali lokalno stanovništvo, pa je i to bio jedan od razloga zašto je Narodno vijeće u Varaždin poslalo Tomaševića i Debeljaka. Tomašević je u Varaždinu zatekao formirani Međimurski odred kojim je zapovijedao Stjepan Sertić. Odred se sastojao od međimurske bojne pod zapovjedništvom poručnika Franje Glogovca i Laze Pušibrka te domobranske bojne kojom je zapovijedao Sertić.²² Najvećim je dijelom bio sastavljen od Međimuraca koji su pobjegli pred Štatariumom. Uz Međimurski odred u Varaždinu je već bila ustrojena i narodna straža, u koju su se, uz ostale, dobrim dijelom uključili varaždinski gimnazijalci. Iako je teško govoriti o točnoj svrsi zbog koje je ustrojen Međimurski odred, kao i narodna straža, može se pretpostaviti da su organizirani radi budućega upada u Međimurje. Kako se ravnatelj gimnazije nije slagao s takvim odabirom, požalio se varaždinskome Narodnom odboru „[...] da je sveta dužnost svakoga ustati na

miran tamošnji odbor Narodnoga vijeća, imenovan je na mjesto potpredsjednika. Poslije se bavi izdavaštvom te izdaje *Volju naroda*, a od 1929. i *Varaždinske novosti*, tjednik koji je izlazio do 27. ožujka 1941. godine.

¹⁷ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 55-56.

¹⁸ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena u 4 sata dne 12. XI. 1918.”, 12. 11. 1918., str. 682.

¹⁹ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 61.

²⁰ Više o tome u: KAPUN, *Međimurje 1918.*, 252-256.

²¹ SR-AJ-84, K2, „Zapisnik Odbora N.V. u Varaždinu od 14/XI”, 14. 11. 1918.

²² TOMAŠEVIĆ, „Pokušaj oslobođenja Međumurja 13. studenoga 1918. godine”, 79.

obranu domovine, ali dok ima dosta drugih, koji mogu bolje ilakše vršiti službu u narodnoj straži i dok nije skrajnja nužda, učenici neka svoje sile posvete učenju školskim dužnostima.”²³ U nastavku kaže: „Većina učenika je i dosta slabunjava te bi ovaj u neku ruku vojnički napor mogao biti od kobnih posljedica po njihovo zdravlje i za njihov napredak u naukama.”²⁴ Nakon vijesti iz Nedelišća od 12. studenog odlučeno je da se akcija zaposjedanja Međimurja požuri i izvede već sljedećega dana.²⁵ Trinaestoga studenog pred varaždinskom gradskom vijećnicom održan je javni skup na kojemu je prvi govor s balkona gradske vijećnice održao Ivan Tomašević, a nakon njega i varaždinski gradonačelnik Pero Magdić.²⁶ U govoru su najavili predstojeću vojnu akciju te je odlučeno da započne istoga dana u 22 sata.²⁷

Takvu ubrzanu i nedovoljno pripremljenu akciju Tomašević i Magdić poduzeli su bez jasnoga odobrenja središnjega Narodnog vijeća. Magdić je to dijelom napravio jer je pokušavao iskoristiti odsutnost svojih političkih protivnika te na takav način sakupiti političke bodove.²⁸ U tu je svrhu čak i tiskao plakat kojim je nastojao pridobiti što više ljudi koji bi sudjelovali u akciji, ali točan broj vojnika koji su se odazvali na Magdićev poziv nije moguće ustanoviti. Oružje koje im je podijeljeno prikupljeno je po varaždinskim vojarnama te od mađarskih vojnika iz 14. i 33. pukovnije koji su ga ostavili povlačeći se preko Drave u Mađarsku.²⁹ Pomoć u vidu ljudstva zatražena je i iz susjednih krajeva. Telefonska vijest primljena u Zagrebu iz Marije Bistrice govori da je „Trinajs[t]og major Tomašković iz Varaždina pozvao da se sakupi dobrovoljce za Međumurje”, međutim ta inicijativa nije polučila uspjeh.³⁰

Prema Tomaševićevim riječima, plan se sastojao od tri koraka. Prvo, zbog kaotične situacije u Mađarskoj glavna je namjera bila iznenaditi mađarsku stranu te zauzeti Čakovec kao glavni grad. Drugo, trebalo je stvoriti mostobran u pravcu Varaždin – Čakovec koji bi poslužio kao osnova za kasnije kompletno zauzimanje Međimurja. Međimurska i domobranska bojna trebale su dobiti pojačanje te se razmatralo formiranje topničke baterije.³¹ U takvim je okolnostima 13. studenog 1918. na javnome skupu objavljeno da akcija zaposjedanja Međimurja započne u 22 sata. Uz opće oduševljenje, okupljeno mnoštvo ispratilo je vojsku do mosta na Dravi. Nakon prelaska mosta postavljeno je nekoliko topova koji su bili upereni prema Čakovcu, a vojska se nakon prelaska rijeke

²³ SR-AJ-84, K2, „Ravnateljstvo Velike gimnazije u Varaždinu”, 2. 11. 1918.

²⁴ *Isto*.

²⁵ LAJTMAN, *Međimurje 1919-1959.*, 16-17; HORVAT, *Poviest Međimurja*, 282.

²⁶ TOMAŠEVIĆ, „Pokušaj oslobođenja Međumurja 13. studenoga 1918. godine”, 80-81.

²⁷ HORVAT, *Poviest Međimurja*, 282.

²⁸ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 56.

²⁹ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 309.

³⁰ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Brzjavna vijest primljena 14.XI.1918. u 10 sati prije podne”, 14. 11. 1918., str. 726. U izvoru je Tomaševićovo prezime pogrešno navedeno.

³¹ TOMAŠEVIĆ, „Pokušaj oslobođenja Međumurja 13. studenoga 1918. godine”, 80.

podijelila u tri kolone sa tri pravca kretanja. Ne postoje sigurni podaci o tome jesu li topovi korišteni u pokušaju zaposjedanja. Međutim, u telefonskoj vijesti iz Koprivnice koja je u Zagrebu primljena 13. studenog u 23:30 stoji: „Odbor Narodnog Vijeća javlja: Čuli smo od 9 sati i 30 časa u večer pa dalje u roku od jedan sat jedanaest topovskih hitaca sa sjevero-zapadne strane. Jedina je mogućnost, da su iz Međumurja blizu hrvatske granice.”³² Prva kolona pod zapovjedništvom Sertića kretala se glavnom cestom od Varaždina preko Puščina i Nedelišća u pravcu Čakovca, čije je zauzeće bilo primarni cilj. Desno krilo – dobrovoljačka bojna koju je vodio bojnik Georgijević – išlo je preko Kuršanca, Strahoninca i Savske Vesi, a lijevo krilo pod zapovjedništvom natporučnika Franje Glogovca, sastavljeno od međimurske bojne, trebalo je ući u Čakovec preko Gornjega Hrašćana i Macinca.³³ Telefonska vijest središnjem Narodnom vijeću u Zagreb kaže sljedeće: „Jučer je iz Varaždina otišlo odaslanstvo odbora Narodnog Vijeća u Zagreb, da se posavjetuje sa Narodnim Vijećem o akciji o Međumurju, radi silnih nasilja mađjara na međumurskoj braći. Međutim je jučer poduzeo major Tomašević – navodno sa dopuštanjem Narodnog Vijeća – akciju na svoju ruku te sa 300 momaka i nekoliko akademičara i gimnazijalaca prošao gotovo cijelo Međumurje do Čakovca ne sukobivši se nigdje sa mađjarskom vojskom.”³⁴

Stigavši do željezničkoga kolodvora u Čakovcu, kod predjela zvanog Facarnica Narodnu vojsku SHS spremno su dočekali tek pridošli vojnici iz Nagykanizse, čiji je broj bio višestruko veći. Mađari su odmah raspoređeni za borbu i u općemu metežu koji je nastao u hrvatskim redovima počelo je povlačenje prema Dravi i Varaždinu. Oni koji nisu uspjeli doći do mosta plivajući su pokušali prijeći Dravu.³⁵ U telefonskoj se vijesti nadalje kaže: „Danas je ujutro stiglo 4 vlaka iz Mađjarske /Kaniža/, koji su bili krcati sa mađjarskim vojnicima. Vojnici su bili oružani sa mitraljezima, topništvom i konjaništvom te su nas uz gubitke protjerali. Mi smo se povukli iza Drave, a mađjarsko je konjaništvo došlo do obadva mosta i ozbiljno ugrozilo grad Varaždin. Imade dosta gubitaka. Ono malo naše vojske u neredima se povlači i bježi.”³⁶ Da je u Varaždinu nastao strah od Mađara govori nastavak vijesti: „[...] Magjari se groze, daće još ove noći uništiti Varaždin sa topovima. Velika opasnost prijeti ako odmah ne stigne vojnička pomoć iz Zagreba. Ako mađjari dodju u Varaždin, znači to općenito vješanje. Molimo stoga onu vojnu pomoć, koja je trebala danas ujutro

³² HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena 11 sati 30 čas.večer, 13.XI.1918.”, 13. 11. 1918., str. 720.

³³ TOMAŠEVIĆ, „Pokušaj oslobođenja Međumurja 13. studenoga 1918. godine”, 80.

³⁴ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena 13.XI.1918. u 3 s 30 č poslije podne”, 13. 11. 1918., str. 709.

³⁵ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 310-311.

³⁶ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena 13.XI.1918. u 3 s 30 č poslije podne”, 13. 11. 1918., str. 709; KAPUN, *Međimurje 1918.*, 310-311.

stići, jer inače je cijela stvar propala.”³⁷ *Slobodni gradjanin*³⁸ potvrđuje nam da je mađarska vojska hrvatsku dočekala spremna: „Istog dana vraćalo se je sa talijanske fronte više vlakova vojnika Magjara, rumunjske narodnosti, Magjari iz Čakovca odmah zaustavili i obećavajući im silne nagrade nagovoriti, da udare na naše čete. I započne boj koji je trajao malne cijeli dan. Uslijed neprijateljske premoći i jer se je bilo ozbiljno bojati, da će naše čete biti sa svih strana opkoljene, morale su se naše čete povući iz Međumurja i preći s ovu stranu Drave, to tim više, što zamoljena pomoć iz Zagreba niti je stigla, niti je bilo nade, da će ubrzo stići.”³⁹

U međuvremenu je u Zagreb u svojstvu delegata srpske Vrhovne komande stigao Dušan Simović.⁴⁰ Njega je Narodno vijeće, kao predstavnika srpske vojske, odmah upoznalo s pitanjem Međimurja, a evo što je Simović zabilježio o Tomaševićevoj akciji: „Međutim nestrpljivi Varaždinci 12 novembra su poduzeli akciju na svoju ruku. Major Ivan Tomašević s oko 300 neorganizovanih ljudi i mladića prešao je preko mosta na Dravi i prodro na sever sve do Čakovca, ne naišavši ni na kakav otpor Mađara. Idućeg jutra Mađari su doveli vozovima iz V. Kanjiže svoje trupe, koje su izvršile protiv napad, odbacile naše delove, ušle u Nedelišće i izbile na Dravu, zauzev oba mosta. Naši delovi povukli su se u neredu južno od Drave, a u Varaždinu je zavladao panika i strah od mogućih nasilja Mađara. Akcija je zaključena sporazumom o primirju koji je sklopio varaždinski veliki župan s mađarskim nadsucem kotara Čakovec.”⁴¹ Od toga trenutka počeo je jači kontakt između Narodnoga vijeća i srpske strane u pogledu kasnijega pripajanja Međimurja ostatku južnoslavenskih zemalja.

Akcija je dakle doživjela neuspjeh jer glavni cilj – osvajanje Čakovca – nije ni približno ostvaren. *Slobodni gradjanin* poimence spominje neke žrtve, pa se navodi da je „[...] pao Varaždinac Strassberger i još dvojica vojnika iz varaždinske okolice, kao i jedan Crnogorac.”⁴² Iznenadjenje na koje je računala Narodna vojska SHS nije uspjelo. S druge strane, da su Mađari znali za vojnu akciju govori jačina odreda poslanog u Čakovec, koji je bio u potpunosti vojnički opremljen. Sve se to događalo u vrijeme kada se austrougarska vojska kretala od zapada na istok, u slučaju Međimurja od Čakovca prema Nagykanizsi, a ne obrnuto kao u ovome slučaju.⁴³ Ipak, neuspjeh Tomaševićeve akcije

³⁷ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena 13.XI.1918. u 3 s 30 č poslije podne”, 13. 11. 1918., str. 709.

³⁸ List *Slobodni gradjanin* počeli su tiskati pripadnici varaždinske oporbe koji su se okupili oko Građanskoga demokratskoga kluba, a izlazio je od 29. ožujka 1919. do 30. srpnja 1921., kada je zabranjen. Na mjestu urednika izmjenjivali su se Ivo Budanec, dr. Adolf Uršić i Vilim Ivić, a tiskan je u Tiskari Stifler. U prvoj godini izlaženja nosi podnaslov *Neodvisno demokratsko glasilo*, naziv koji je u drugome godištu promijenjen u *Glasilo neodvisnog građanstva*.

³⁹ „Okupacija Međumurja”, *Slobodni gradjanin* (Varaždin), 24. 12. 1919., 3.

⁴⁰ KRIZMAN, „Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske 1918.”, 200.

⁴¹ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 62. Datum „12 novembra” ovdje je pogrešno naveden. Toga je dana u Međimurje poslana samo manja izvidnica. Više o tome u: KAPUN, *Međimurje 1918.*, 309.

⁴² „Okupacija Međumurja”, *Slobodni gradjanin*, 24. 12. 1919., 3.

⁴³ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 312.

imao je i neke pozitivne konotacije. Podignut je moral lokalnoga stanovništva, a povećana je i želja za pripojenjem Međimurja ostatku hrvatskih zemalja, u ovome slučaju Državi SHS. Naposljetku, hrvatska je javnost upoznata sa situacijom u Međimurju, što će biti jedan od razloga za ponovno pokretanje vojne akcije.⁴⁴ Da je situacija u Varaždinu i u idućim tjednima ostala napeta svjedoči nam vijest od 7. prosinca 1918., kada Krizman u Zagreb javlja: „Ovdje je velika trzavica s obje strane. Hoće li biti tomu skoro kraj, koji može doći samo dolaskom vojske ispreka.”⁴⁵ Demarkacijska linija koja je kraj preko Drave ostavila u sastavu Mađarske omogućila je Mađarima da konsolidiraju vlast u Međimurju, a takvo će stanje ostati do 24. prosinca 1918. godine. U međuvremenu će Narodno vijeće pojačati diplomatske napore u nastojanju da vrati Međimurje u sastav Hrvatske. Zasigurno je najvažniju ulogu u proučavanom razdoblju odigrao dr. Ivan Novak.

Promatrano razdoblje nemoguće je sagledati bez isticanja Ivana Novaka, koji je nesumnjivo bio središnja figura pripojenja Međimurja Kraljevstvu SHS. Osnutkom Narodnoga vijeća SHS Novak je ušao u Središnji odbor i plenum Vijeća te je imenovan povjerenikom za Međimurje.⁴⁶ Ivan Nepomuk Novak rođen je 22. svibnja 1884. u Macincu kao treće od četvero djece u nacionalno svjesnoj seljačkoj obitelji, što će determinirati njegov kasniji politički put. Nakon osnovnoškolskoga obrazovanja nastavlja se školovati u varaždinskoj gimnaziji. Za spomenuto je razdoblje karakterističan Novakov protumonarhijski mladenački bunt, a počeo je surađivati s tamošnjim listom *Naše pravice*. Povezao se i sa Zagrebom, gdje je surađivao sa socijalističkim listom *Naša sloga*. Nakon što je maturirao počeo je raditi u odvjetničkom uredu Pere Magdića u Varaždinu i Platzerovoj tiskari. Godine 1907. na Zagrebačkome sveučilištu upisuje studij prava te je počeo surađivati s listovima poput *Vijenca*, *Mlade Hrvatske* i *Hrvatskoga radnika*. Iste je godine objavio brošuru pod nazivom *Istina o Međumurju*, u kojoj se kritički obrušio na sve oblike međimurskoga života koji su potpali pod utjecaj mađarizacije. Poslije postaje urednik *Hrvatskoga đaka*, koji je uređivao do 1910., a iste je godine stekao titulu doktora pravnih znanosti. Nakon diplome zapošljava se u struci, redom u Titelu, Novom Sadu te konačno u Prelogu, gdje je dočeka početak rata. Izbjegavši mobilizaciju, Novak 1918. odlazi u Zagreb te počinje uređivati protuhabsburški i proturatni list *Glas Slovenaca, Hrvata i Srba*.⁴⁷ Iste je godine, još u jeku rata, objavio brošuru pod nazivom *Samoodređenje naroda i Mađari*, koja je prevedena i na njemački jezik, ali kako je pisana za rata, mađarska je cenzura zaplijenila njemačku nakladu knjige. U brošuri se Novak kritički odnosi prema mađarizaciji i germanizaciji te zalaže južnoslavensku ideju, a izvorište pronalazi u samoodređenju naroda, ideji koju je predstavio američki predsjednik Woodrow Wilson u

⁴⁴ TOMAŠEVIĆ, „Pokušaj oslobođenja Međumurja 13. studenoga 1918. godine”, 82.

⁴⁵ SR-AJ-84, K2, „Veleučeni gospodine!”, 7. 12. 1918.

⁴⁶ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, MATIJEVIĆ, *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919.*, 85, 87, 98, 99.

⁴⁷ JOVANOVIĆ-DUIĆ, *Dr. Ivan Novak (1884.-1934.)*, 3-9.

Četrnaest točaka. Meta njegova napada u prvome je redu Ugarska, koju ističe kao primjer apsolutističkoga zakonodavstva.

Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema pitanju Međimurja

Dva dana nakon proglašenja nove države Narodno vijeće SHS obratilo se mađarskome Narodnom vijeću, čiji je predsjednik bio grof Mihály Károlyi, s molbom da zaštiti hrvatski narod u Međimurju.⁴⁸ Istovremeno su s vijestima o narodnim istupima po međimurskim mjestima u Zagreb stizale informacije da su se mađarski žandari povukli iz Međimurja (s iznimkom željezničkoga kolodvora u Čakovcu) te da sve više Međimuraca prelazi Dravu i bježi u Varaždin. Među njima su bili naoružani vojnici 20. i 48. pukovnije, koji su očekivali pomoć jugoslavenske vojske i ponovni prelazak Drave da zaposjednu Međimurje.⁴⁹ Na takve je vijesti Predsjedništvo Narodnoga vijeća reagiralo imenovanjem Ivana Novaka povjerenikom za Međimurje. Vojno zapovjedništvo Narodnoga vijeća 6. studenog izdalo je naredbu Husarskoj pukovniji br. 10 u Varaždinu da se za održavanje mira u Međimurju Novaku izda 250 pušaka i pet sanduka streljiva.⁵⁰ Međutim, stajalište Vijeća bilo je da se u tome trenutku ne poduzima ništa te da se poštuje granica na Dravi. Slijedom tih događanja Novak je ostao u Varaždinu u stanju pripravnosti, a za to je vrijeme radio na pripremama za kasniju akciju zaposjedanja Međimurja.

Sa zadatkom da pregovara o razoružavanju i podjeli zajedničkih vojnih postrojbi 10. studenog u Zagreb je stigao izaslanik mađarskoga Narodnog vijeća dr. Aladár Balla, a tom je prilikom spomenuto i pitanje Međimurja.⁵¹ Nešto konkretniji razgovori Narodnoga vijeća i mađarskoga Narodnog vijeća vođeni su „s jedne strane sa vojničkim izaslanikom mađarskoga Vijeća i mađarske Narodne Vlade, gospodinom satnikom glavnoga stožera Gyula pl. Gömbös od Jakfa, s druge strane sa povjerenikom Narodne Obrane gospodinom Drom Matom Drinkovićem”.⁵² Sastanak je bio vojnoga karaktera, a dvije točke koje je iznio Gömbös odnosile su se na Međimurje. U prvoj točki Gömbös apelira „da preko rijeke Drave niti regularna, a niti neregularna vojska S.H.S. ne prelazi”, a u drugoj su spomenuti događaji u Međimurju za vrijeme narodnih istupa te navodi da će zatražiti očitovanje od mađarske vlade.⁵³ Na kraju Drinković

⁴⁸ HR-HDA-124-NV SHS, Z-98, kut. 4, „Magyar Nemzeti Tanacs / Grof Karolyi / Budapest.”, 31. 11. 1918., str. 14.

⁴⁹ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Varaždin 12 h 30 č.”, 6. 11. 1918., str. 421; „Telefonska vijest primljena 6/XI. u 11 sati u večer”, 6. 11. 1918., str. 444.

⁵⁰ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 307.

⁵¹ *Isto*, 302-303.

⁵² HR-HDA-124-NV SHS, Z-98, kut. 4, „Zapisnik sastavljen s jedne strane sa vojničkim izaslanikom mađarskoga Vijeća i mađarske Narodne Vlade, gospodinom satnikom glavnoga stožera Gyula pl. Gömbös od Jakfa, s druge strane sa povjerenikom Narodne Obrane Drom Matom Drinkovićem”, 10. 11. 1918., str. 194-198.

⁵³ *Isto*, str. 197.

izjavljuje da je tadašnji južni dio Ugarske „po pućanstvu naše narodnosti i po tomu predmet, koji će po našim delegatima biti iznesen na mirovnu konferenciju”.⁵⁴

Nastojećí uspostaviti kontakt sa srpskom Vrhovnom komandom i vladom, Predsjedništvo Narodnoga vijeća sastavilo je u Zagrebu 3. studenog troćlano izaslanstvo koje su činili dr. Bogdan Medaković, dr. Laza Popović i bojnik Dragutin Perko. Zadatak izaslanstva bio je upoznati srpsku vladu, regenta Aleksandra Karađorđevića i srpsku Vrhovnu komandu s odlukama donesenim 29. listopada. Posebna je važnost posvećena ulasku srpskih snaga na teritorij Hrvatske i Slavonije. Neposredno prije putovanja promijenjen je sastav izaslanstva jer Medaković zbog starosti nije bio u stanju izdržati višednevno putovanje, pa je na njegovo mjesto postavljen Valerijan Pribičević, brat Svetozara Pribičevića.⁵⁵ Nakon trodnevnoga putovanja izaslanstvo je 8. studenog stiglo u Beograd. Ondje ih je primio Petar Bojović, zapovjednik Prve armije.⁵⁶ Sljedećega dana u Beograd je stigao regent Aleksandar, koji je u večernjim satima primio Popovića i Pribičevića. Oni su, uz ostalo, zatražili „[...] vojsku za Međimurje [...]”.⁵⁷ Dana 10. studenog regent je primio bojnika Dragutina Perka, koji je prijestolonasljedniku opisao situaciju u Međimurju, a Aleksandar ga je uputio na vojvodu Mišića. Perko i Mišić sastali su se idućega dana, a tom je prilikom Mišić rekao da kraljevska srpska vojska ne može zaposjesti Međimurje zbog obvezujućega primirja. Ipak, Mišić je napomenuo da ako to učini Narodna vojska SHS, srpska vojska učinit će sve da takvo stanje i održi. Perko i Popović vratili su se u Zagreb 12. studenog, a Pribičević je ostao u Beogradu.⁵⁸

Usporedno s diplomatskim nastojanjima Narodnoga vijeća prema Beogradu u Međimurju se i dalje provodio prijevremeni sud. Do 10. studenog još su samo Nedelišće i Goričan pružali otpor, međutim višestruko brojnija mađarska vojska uspjela je 12. studenog slomiti i posljednji otpor u Nedelišću.⁵⁹ Kada je Tomašević krenuo u pokušaj zaposjedanja Međimurja, 13. studenog 1918. u Zagreb je, na prethodni poticaj misije Laze Popovića, stigao generalštabni pukovnik Dušan Simović. On je onamo stigao u ulozi delegata srpske Vrhovne komande. Za Međimurje je na političkome planu to vrijeme bilo iznimno važno jer je nakon neuspjele Tomaševićeve akcije ustrojeno Narodno vijeće za

⁵⁴ *Isto*, str. 198.

⁵⁵ KRIZMAN, „Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske 1918.”, 183-184. Više o tome u: KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, 151-162; KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 320-334.

⁵⁶ KRIZMAN, „Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske 1918.”, 185.

⁵⁷ *Isto*, 188; KRIZMAN, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, 159; KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 331; PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 83-87.

⁵⁸ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 86-87; VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 17-18.

⁵⁹ HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Telefonska vijest primljena u 10 i 30 časa 12.11.1918.”, 12. 11. 1918., str. 695.

Međimurje.⁶⁰ U dokumentu koji je 16. studenog poslan Predsjedništvu Narodnoga vijeća SHS u Zagrebu stoji „da je na današnjoj sjednici Odbora Narodnog Vijeća za Međimurje odbor upotpunjen s novim članovima”, što navodi na zaključak da je do spomenutoga datuma Odbor funkcionirao.⁶¹

Simović je pismenim putem u Beograd proslijedio memorandum međimurskoga Narodnog vijeća u kojem je istaknuta potreba što skorijega zaposjedanja Međimurja od srpskih ili savezničkih trupa. Međimursko Narodno vijeće apelira da se o toj akciji obavijesti zapovjednik svih savezničkih snaga na istoku general Franchet d'Espèrey. Da bi se takav plan proveo, Simović je predložio: „Radi tog cilja i radi okupacije sporne zone ('koridora') između Jugoslavije i Češke, koji bi u širini od 50 km išao u ovakvom pravcu (!): Varaždinsko-Zombatski-Požun, vlada Narodnoga vijeća priprema jednu akciju, za koju će se upotrebiti češke trupe, koje se iz Sarajeva vraćaju u Otadžbinu, hrvatske čete već organizovane, ustaši iz Međimurja, a po dozvoli Vrhovne komande i deo srpskih trupa. Čim odluka po ovome bude doneta, izvestiću.”⁶² Već 16. studenog Simović je javio u Beograd o postupcima Mađara prema Međimurcima te istaknuo potrebu „da Međimurje posjednu jugoslavenske ili antantne trupe”.⁶³ Odgovor Simoviću stigao je 19. studenog. U njemu stoji „da srpska vojska ne može posjesti Međimurje jer bi se to protivilo vojnoj konvenciji (od 13. XI)”.⁶⁴ U još se jednome slučaju varaždinsko Narodno vijeće obratilo za pomoć srpskoj strani. U pismu dr. Živanu Bertiću u Zemunu Vijeće je od Bertića zatražilo da „[...] se zauzmete kod vrhovnog zapovjedništva kr. srpske vojske da zaposjednućem Međimurja dokrajči progone koje izvadaju Mađari nad hrvatskim narodnom u Međimurju”, međutim i taj je pokušaj bio neuspješan.⁶⁵ Bez znatnije pomoći iz Beograda, Narodno vijeće okrenulo se vlastitim snagama te je započela priprema za vojnu akciju.

Da su Mađari pretpostavljali da se nešto sprema svjedoči izvješće pristiglo od konzularnoga predstavnika Narodnoga vijeća SHS u Budimpešti Marka Petrovića. On u izvješću Vijeću od 19. studenog, među ostalim, navodi fragmente izvješća Gyule Gömbösa koje je ovaj poslao u Budimpeštu. Gömbös kaže da je stekao dojam „[...] da se jugoslavensko državno vijeće ne bi ustručavalo ni od toga, da krajeve Ugarske, u kojima stanuju Jugoslaveni, ako treba i silom zaposjedne. Naročito se tu radi o Međimurju, jer vrhovni zapovjednik francuske vojne sile Franchet d'Espèrey nije spomenuo zaposjednuće Međimurja. O događajima u Međimurju širene glasine smatram unapred proračunanom

⁶⁰ ŽGANEC, „Prvi dani oslobođenja Međimurja”, 51. Više o tome: VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 18.

⁶¹ HR-HDA-124-NV SHS, Z-102, kut. 9, „Predsjedništvu 'Narodnog Vijeća' S.H.S.”, 16. 11. 1918., str. 65.

⁶² KRIZMAN, „Izvještaj D. T. Simovića”, 127-128.

⁶³ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 57.

⁶⁴ Isto; PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 87; KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 346; KRIZMAN, „Izvještaj D. T. Simovića”, 127-128.

⁶⁵ SR-AJ-84, K2, „Dr. Živan Bertić Zemun”, bez datuma nastanka dokumenta.

varkom”⁶⁶ U nastavku Gömbös izvješćuje sljedeće: „[...] Ovo sam pitanje postavio za to, da uzmognemo upoznati prave aspiracije Jugoslavena. Iz jednoga telefonskog razgovora, kojem sam prisluškivao, zaključujem, da Jugoslaveni sakupljaju čete u okolici Varaždina. Svakako bi smatrao potrebnim, da mađarska vlada službeno obavijesti jugoslavensko narodno vijeće o međimurskom položaju.”⁶⁷

Pripreme za konačno zaposjedanje Međimurja

Nakon negativnoga odgovora Simoviću Narodno je vijeće već sljedećega dana započelo s pripremama za vojnu akciju. Na sjednici Središnjega odbora prihvaćen je prijedlog prema kojemu se Narodno vijeće obratilo izravno d’Espèreyu.⁶⁸ U ime Predsjedništva Narodnoga vijeća Ante Pavelić i Svetozar Pribićević potpisali su notu u kojoj je sažet zaključak Središnjega odbora od 20. studenog, a u njemu od d’Espèreya traže „[...] da čete Antante okupiraju barem onaj dio našega nacionalnog područja u Mađarskoj koji se pruža od Drave na sjever do Rabe i od bivše austrijske granice do rijeke Krke”⁶⁹ Sa zadatkom da srpsku Vrhovnu komandu upozna sa stanjem u Međimurju i zatraži pomoć, 26. studenog 1918. dr. Novak je oputovao u Beograd kao povjerenik Narodnoga vijeća.⁷⁰ Iako je Štatarium ukinut, telefonske vijesti koje su u Zagreb stigle potkraj studenoga 1918. govore da su „mađarski plaćenici” u Svetome Martinu pretukli lokalnoga župnika, a „župniku Juraku u Sv. Jurju provalili su u župni dvor mađarski žandari, orobili crkvenu blagajnu i uzeli 4.000 kruna crkvenog i župnikovog novca”⁷¹ Zanimljivo je da ista vijest, koja je u Zagrebu primljena 28. studenog, govori da su Mađari u Čakovcu počeli evakuirati vojne objekte.⁷² Informacija od 30. studenog spominje da su u Štrigovi Mađari ubili šest mještana, a jednu ženu pretukli.⁷³ Vijesti o represalijama Mađara nad međimurkim stanovništvom doprle su i do „Narodne vlade SHS v Ljubljani”, pa taj organ predlaže „da zasedejo čim prej srbske ali druge ententine čete Prekmurje in Medmurje”⁷⁴

⁶⁶ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, MATIJEVIĆ, *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919.*, 288.

⁶⁷ *Isto.*

⁶⁸ HR-HDA-124-NV SHS, Z-95, kut. 1, „Prijedlog o Međimurju”, 20. 11. 1918., str. 168.

⁶⁹ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 57-58. Sadržaj teksta prema Krizmanovu prijevodu s francuskoga jezika.

⁷⁰ Ostavština dr. Ivana Novaka, 05a/16.

⁷¹ HR-HDA-124-NV SHS, Z-102, kut. 7, „Telefonska vijest primljena 28. XI. 1918. u 5 sati večer”, 28. 11. 1918., str. 923.

⁷² *Isto.* Da su Mađari počeli reducirati vojne resurse u Međimurju u spomenutom razdoblju potvrđuje i vijest Narodnoga vijeća u Zagrebu poslana iz Varaždina 21. studenog 1918. HR-HDA-124-NV SHS, Z-101, kut. 7, „Brzozjavna vijest stigla u noći 21. XI. u 1. sat noći”, 21. 11. 1918., str. 831.

⁷³ HR-HDA-124-NV SHS, Z-96, kut. 2, „Telefonska vijest primljena 30. XI. 1918. u 6 sati večer”, 30. 11. 1918., str. 454.

⁷⁴ HR-HDA-124-NV SHS, Z-97, kut. 3, „Predsedstvu Narodnoga veća v Zagrebu”, 13. 12. 1918., str. 90.

Na negativan odgovor srpske Vrhovne komande središnjem Narodnom vijeću reagirao je i regent Aleksandar Karađorđević. On se obratio predsjedniku odbora Narodnoga vijeća kanoniku Milanu Kučenjaku u Varaždinu i rekao da će u granice nove države nastojati ujediniti „[...] onaj dio našeg naroda preko Drave, koji je do sada stajao pod tuđinskim gospodstvom”.⁷⁵ Iako je službeni Beograd potajno podupirao buduću akciju zaposjedanja, Narodno vijeće moralo se osloniti na vlastite vojne snage. Da pomogne u organizaciji vojne akcije, Ivan Novak obratio se za pomoć satniku Josipu Špoljaru, a Vijeće je na čelo vojske imenovalo Slavka Kvaternika.⁷⁶ Povjerenik za narodnu obranu Mate Drinković odredio je 6. prosinca kao dan upada hrvatskih snaga u Međimurje, a u akciji su trebale sudjelovati trupe iz svih dijelova Hrvatske.⁷⁷ Valja napomenuti da Perko u svojem članku u *Jutarnjem listu* navodi da je datum upada trebao biti 5. prosinca, a u privatnome pismu povjesničaru Bogdanu Krizmanu Dušan Simović potvrdio je da je datum upada trebao biti 6. prosinca. Međutim, krvoproliće na Jelačićevu trgu 5. prosinca 1918. prolongiralo je datum zaposjedanja Međimurja, ali su pripreme nastavljene jednakim intenzitetom.⁷⁸

Sa zadatkom da pripremi plan zaposjedanja Međimurja, Narodno je vijeće 6. prosinca uputilo potpukovnika Dragutina Perka u Varaždin.⁷⁹ Nakon što je sastavio plan Perko ga je poslao generalštabnome potpukovniku Slavku Kvaterniku, koji je bio na čelu Vojnoga odsjeka Narodnoga vijeća u Zagrebu. Kvaternik je finalizirao vojni plan akcije te odredio 24. prosinca kao datum upada vojske Kraljevstva SHS u Međimurje.⁸⁰ Srpska je strana, iako neslužbeno, znala da Narodna vojska SHS priprema vojni pohod čiji je cilj bilo vraćanje Međimurja u sastav hrvatskih zemalja, tj. sada već novonastaloga Kraljevstva SHS. Shodno tome, 11. prosinca srpska Vrhovna komanda izdala je naredbu vojvodi Petru Bojoviću, komandantu Prve armije, u kojoj stoji da granica koja je određena Beogradskim primirjem još uvijek nije do kraja definirana. Zato će se ona definirati tek na budućoj mirovnoj konferenciji. U naredbi Bojoviću stoji da je potpisana konvencija označila samo opću liniju, koja „ide od ušća Maroša ka Subotici, Baji i Pečuhu. Prema tome naša sjeverna granica treba da vezuje pravim linijama ove tačke obuhvatajući ih sve. Granica zapadno od Pečuha treba da vodi produženjem prave linije Baja – Pečuh do Drave i dalje Dravom uzvodno do austro-mađarske granice. U stvari, naše pretenzije prelaze Dravu i na ovom delu, ali prema konvenciji o primirju, naše trupe nemaju pravo prelaska na levu obalu Drave. Još dalje na zapad, granica između Austrije

⁷⁵ KAPUN, *Međimurje 1918.*, 306; VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 20.

⁷⁶ ŠPOLJAR, „Oni, koji su omogućili oslobođenje međumurske braće”, 77.

⁷⁷ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 58, 62.

⁷⁸ PERKO, „Okupacija Međimurja 24. XII. 1918.”, *Jutarnji list* (Zagreb), 24. 12. 1928., 17; KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 58, 62.

⁷⁹ PERKO, „Okupacija Međimurja 24. XII. 1918.”, *Jutarnji list*, 24. 12. 1928., 17. U Varaždinu su Perka dočekali varaždinski gradonačelnik Pero Magdić, Hinko Krizman, Ivan Novak, otac Kapistran Geci te potpukovnik Lav pl. Spišić, koji su mu se stavili na raspolaganje.

⁸⁰ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 87-88.

i Slovenije nije definitivno određena nikakvom konvencijom. Naši tamošnji delovi neka postupaju po uputstvima Narodnog veća u Ljubljani, ukoliko je to moguće obzirom na njihovu snagu. U ostalom, da bi se izbjegla objašnjenja sa Mađarima, nije potrebno zauzimati baš svuda ovde označenu liniju. Glavno je, da se ona nigde ne pređe⁸¹.

Dvadesetoga prosinca 1918. Vrhovna je komanda još jednom javila pukovniku Milanu Pribičeviću da oni ne mogu sudjelovati u akciji, kao ni francuska vojska, koja se držala potpisanoga primirja. On je istoga dana svoje pretpostavljene u Beogradu izvijestio da je bio u Karlovcu u pregledu tamošnjega garnizona, a upravo će ta vojska zaposjednuti Međimurje.⁸² Informacije o jačini mađarskih snaga raspoređenih u Čakovcu, Prelogu i Štrigovi koje su dolazile u Varaždin bile su ohrabrujuće te je odlučeno da akcija počne rano ujutro 24. prosinca.⁸³

Vojni plan akcije

Vojsku kojom je raspolagao Kvaternik činilo je oko 3000 ljudi, najvećim dijelom s Banije i Korduna.⁸⁴ Vojska Kraljevstva SHS imala je sedam pješачkih bojni, 24 topa, 52 strojnice, dva eskadrona konjaništva te nekoliko pomoćnih četa (sanitetski odjel, podvoz, telegrafska četa, oklopni samovoz i 11 kamiona).⁸⁵ Uz Kvaternika su u varaždinskome glavnom stožeru bili još bojnik Broz i satnik Lovreković⁸⁶, što potvrđuje i *Volja naroda*.⁸⁷ Vojni plan akcije organiziran je tako da se napreduje u dva pravca kretanja. Južni, pod zapovjedništvom Dragutina Perka, bio je u širini od 25 kilometara od Varaždina do Hrzenice kod Ludbrega, gdje je trebalo prijeći Dravu. Zapadnim pravcem zapovijedali su bojnik Ivo Henneberg i kapetan Jurišić, koji su nastupajući iz smjera Štajerske trebali izbiti na desnu obalu Mure s konačnim ciljem zauzeća riječnih prijelaza i osiguranja cijele obale Mure.⁸⁸ Perko nam donosi detaljan popis kojim je raspolagala vojska Kraljevstva SHS.

⁸¹ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 58-59.

⁸² *Isto*, 59, 62; VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 22.

⁸³ KRIZMAN, „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”, 59.

⁸⁴ ŠPOLJAR, „Oni, koji su omogućili oslobođenje međumurske braće”, 77.

⁸⁵ HORVAT, *Poviest Međimurja*, 284.

⁸⁶ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 88. Za potrebe ovoga istraživanja u radu su navedena imena do kojih je bilo moguće doći u dostupnim izvorima i literaturi, a ostalima je navedeno samo prezime.

⁸⁷ „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1. List *Volja naroda* s podnaslovom *Glasilo seljačke i građanske demokracije* izlazio je od 4. srpnja 1918. do 1. travnja 1922. u Varaždinu. Bio je u vlasništvu Hinka Krizmana, koji je bio izdavač i glavni urednik, a uređivali su ga još Viktor Suligoj i Tomo Kovačić. List je bio jugoslavenski orijentiran. Prvi broj tiskan je u Platzerovoj tiskari, a poslije je tiskan u Narodnoj tiskari Bogdana Svobode. Godine 1922. spojio se s čakovečkim listom *Glas Međimurja* te od tada izlazi pod nazivom *Glas Međimurja i Zagorja*.

⁸⁸ „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1.

Južni pravac u sastavu pet bojni:

1) akademičari i pitomci kadetske škole koje su vodili kapetani Šega i Izer te natporučnik Krpan;

2) dobrovoljačka sokolska legija i mornari pod zapovjedništvom poručnika fregate Antića i kapetana Jurišića;

3) međimurski dobrovoljci kojima je zapovijedao natporučnik Franjo Glogovec;

4) karlovačka pješačka pukovnija u sastavu dvije bojne sa zapovjednikom bojnikom Karlom Pogledićem;

5) varaždinska bojna pod zapovjedništvom Stjepana Sertića;

6) novogradiška bojna pod zapovjedništvom kapetana Račkoga;

7) konjica u sastavu dvaju eskadrona, kojom su zapovijedali bojnici Marko Georgijević i kapetan Matija Čanić, a bila je sastavljena od bivše Desete husarske pukovnije;

8) poljsko topništvo u sastavu dvije baterije kojima je zapovijedao kapetan Radl;

9) teško topništvo u sastavu dvije baterije sa zapovjednikom kapetanom Oberritterom;

10) autokolona u sastavu 11 kamiona koju je vodio natporučnik Celestin;

11) oklopni automobil s poručnicima Hitrecom i Vilkovićem;

12) telegrafska satnija kojom je zapovijedao poručnik Salopek;

13) sanitetsko odjeljenje na čelu s pukovnijskim liječnikom dr. Stankovićem;

14) podvoz s poručnikom ing. Stjepanom Hršakom.⁸⁹

Zapadni pravac u snazi dvije bojne:

1) sisačka bojna kojom je zapovijedao bojnici Henneberg kod Ormoža i Dravskoga Središća;

2) mornari i dobrovoljačka sokolska legija koja se kretala iz pravca Štrigove pod zapovjedništvom kapetana Jurišića i poručnika fregate Antića;

3) dvije satnije Slovenaca smještene kod Raskrižja i Mote sa zapovjednicima kapetanom Deklevom i Rakušom.⁹⁰ *Volja naroda* navodi da su u sklopu te vojske još bile „[...] zagrebačka dobrovoljačka četa i mornarska četa, te novogradiški bataljun pod zapovjedništvom satnika Bačkoga, koji je imao zadaću, da od Ormuža prodre do Čakovca”.⁹¹ Ukupnim snagama treba pridružiti i pričuvu, a nju je činio „jedan srpski pješadijski bataljun, pola eskadrona i mitraljesko odjeljenje” sa zapovjednikom bojnikom Aksentijem

⁸⁹ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 88.

⁹⁰ *Isto.*

⁹¹ „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1.

Radojkovićem, koja je bila u formiranju kod Varaždina i nije sudjelovala u akciji.⁹²

Primarni cilj akcije bio je zauzeće Čakovca i zaposjedanje cestovnih i željezničkih mostova na Muri u Murskome Središću i Kotoribi te osiguranje cijeloga toka Mure kroz Međimurje.⁹³ Nasuprot hrvatskoj stajala je mađarska vojska, kojom je zapovijedao pukovnik⁹⁴ Gjura Kühn i bojnik Dragutin pl. Györy kao njegov pomoćnik. Oni su se s glavninom snaga smjestili u Čakovec, a manje postrojbe nalazile su se u većim mjestima po Međimurju.⁹⁵ Postrojbe kojima je na južnome bojištu zapovijedao Perko trebale su prijeći Dravu u dva pravca. Prvi pravac bio je pješice mostom preko Drave pa cestom do Čakovca. Drugi pravac kretanja bio je iz pravca Hrzenice, gdje je trebalo čamcima prijeći Dravu i zauzeti Prelog i Donji Kraljevec kao veća mjesta te izbiti na most preko Mure kod Letenja. On je strateški bio iznimno važan jer je preko njega išla glavna državna cesta iz pravca Budimpešte. Kolona pod zapovjedništvom bojnika Pogledića, s kojim su bili bojnik Tomašević i kapetan Mate Marković, nastojala je pak osigurati donje Međimurje. Inače, upravo je Perko došao na ideju da vojska prijeđe Dravu kod Hrzenice. On je dan prije (23. prosinca) obišao područje i uz pomoć lokalnih mlinara i ribara osigurao čamce i splavi kojima je dio vojnika sljedećega dana prebačen s desne na lijevu obalu Drave. Istovremeno su na drugome kraju Međimurja zapadne snage nastupale iz smjera Štajerske prema gornjemu Međimurju. Spomenuta je kolona bila podijeljena u dva dijela. Prvom je zapovijedao bojnik Henneberg, koji se lijevom obalom Drave trebao iz pravca Dravskoga Središća spustiti do Mihovljana pa nastaviti put pješice do Čakovca da se spoji s glavninom snaga pod Perkovim zapovjedništvom. Na taj si je način Perko nastojao osigurati lijevi bok. Drugom je kolonom zapovijedao kapetan Erminije Jurišić, a ona je trebala osigurati mostove kod Murskoga Središća i ostale prijelaze (skele) na Muri.⁹⁶

Ishod akcije

Konačno je na sam Badnjak 1918. u 6 ujutro vojska Kraljevstva SHS krenula prema planu u vojni pohod. Nastupajući istovremeno, vojska se kretala u tri pravca. Kolona kojom je zapovijedao kapetan Jurišić išla je pravcem od Štrigove preko Svetoga Martina i Murskoga Središća te uspješno obavila zadatak i zaposjela željeznički most na Muri. Vojni odredi kojima je zapovijedao Jurišić zauzeli su skele kod Križovca i Svetoga Martina na Muri, a ostale skele zaposjelo je konjaništvo kojim je zapovijedao kapetan Čanić. Druga skupina, koju

⁹² PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 88-89; Dragutin PERKO, „Okupacija Međimurja 24. XII. 1918.”, *Jutarnji list*, 24. 12. 1928., 17.

⁹³ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 88-89.

⁹⁴ U: BARTOLIĆ et al., *Prelog*, 81, navodi se da je Kühn imao čin potpukovnika.

⁹⁵ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 88. Imena u hrvatskome obliku preuzeta iz literature.

⁹⁶ *Isto*, 90-91.

je vodio bojničnik Pogledić, kod Hrženice je prešla Dravu i zauzela Prelog. Nakon prelaska rijeke vojni su odredi napredovali do Donjega Kraljevca i Goričana, gdje su konačno izbili na most na Muri kod Letenja te je time Pogledić posve izvršio zadane vojne ciljeve.⁹⁷ *Volja naroda* navodi da je ta skupina „[...] prešla čamcima Dravu kod Hrženice i u 8 sati zaposjela bez borbe Prelog. Bataljuni satnika Matije Murkovića i Kartalije prešli su iz Preloga prema Muri, te su u 10 sati zaposjeli Kotor i sve prelaze preko Mure”.⁹⁸ Naposlijetku, treća skupina s glavninom snaga pod zapovjedništvom potpukovnika Dragutina Perka kretala se iz pravca Varaždina, gdje je prešla most na Dravi te bez ikakva otpora napredovala kroz Pušćine i Nedelišće.⁹⁹

Na taj su način hrvatske trupe već do 10 sati bile nadomak izvršenja postavljenih vojnih ciljeva, a da pritom nisu naišle na ozbiljniji otpor. S druge strane Mađari su s glavninom snaga ostali u Čakovcu. Osiguranje cijele dužine Mure od Štajerske pa do ušća u Dravu kod Legrada ostvareno je za četiri sata.¹⁰⁰ Nakon izvršenja zacrtanih vojnih ciljeva po Međimurju na red je došao Čakovec. Do toga su trenutka zapadne trupe već došle nadomak grada, a istovremeno je iz pravca juga kroz Nedelišće napredovao Perko i došao nadomak Čakovca do predjela zvanog Facarnica. Tu je Perko odlučio postaviti topove i usmjeriti ih prema gradu. Na taj se način Čakovec prilično brzo našao u potpunom okruženju. U međuvremenu je Perko po Georgijeviću poslao zapovjedniku mađarskih snaga u Čakovcu bojničniku Györyju poruku u kojoj ga je pozvao na predaju, što je ovaj i učinio u 10:30 nedaleko od čakovečkoga kolodvora.¹⁰¹ O tome nas izvještava *Volja naroda*: „U 7 sati 30 časova ujašio je prvi u Čakovac konjanički major Marko Georgijević sa časničkim zamjenicima Milanom Puzićem, Sladokom i husarom Valjkom. Kod ulaza u grad razoružali su mađarsku stražu, te zarobili 16 mađarskih vojnika. Za majorom Georgijevićem ušlo je u grad konjaničstvo, i oklopljeni auto, te zaposjeli važne točke.”¹⁰² O predaji Čakovca ista vijest u nastavku govori da „[...] Zapovjednik mađarske posade u Čakovcu major Dragutin pl. Györy vidjevši premoć naše vojske odredio je predaju mađarske posade, te je pred gradom potpukovniku Dragutinu Perku predao Čakovec riječima ‘javljam pokorno, da Vam predajem grad Čakovec’.”¹⁰³

Vojska Kraljevstva SHS do toga je trenutka pod kontrolom imala cijelo Međimurje osim dijela između Kotoribe i Legrada. Da bi i ondje uspostavio kontrolu, Perko je odlučio isprazniti vlak koji je na čakovečki kolodvor došao iz pravca Pragerskoga te je poslao kapetana Sertića s pola bojne u Kotoribu da zaposjedne i taj dio Međimurja, što je ovaj i učinio do 13 sati.¹⁰⁴ Akcija je

⁹⁷ HORVAT, *Poviest Međimurja*, 286.

⁹⁸ „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1.

⁹⁹ ŽGANEC, „Prvi dani oslobođenja Međimurja”, 52.

¹⁰⁰ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 92-93.

¹⁰¹ *Isto*, 93-95.

¹⁰² „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1.

¹⁰³ *Isto*.

¹⁰⁴ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 95.

dakle, u vojnome pogledu, polučila cjelovit uspjeh. Takve vijesti potvrđuje i *Volja naroda*: „Kad su mađjarske oblasti pokazale, da nisu kadre uspostaviti pravedan poredak u Međimurju, prešle su čete naše narodne vojske Dravu, te u nesavladivom zamahu zaposjele cijelo Međimurje i prelaze peko Mure.”¹⁰⁵

Bojnik Györy pri predaji se usprotivio zaposjedanju, izjavljujući da ne priznaje novu vlast. Napomenuo je da je vojska Kraljevstva SHS prekršila konvenciju o primirju. Odmah nakon toga Perko je u 11 sati telefonski izvijestio potpukovnika Slavka Kvaternika u Varaždinu o uspješno obavljenoj akciji. Tada je Kvaternik automobilom došao u Čakovec te se i on susreo s Györyjem, koji mu je ponovio da ne priznaje zaposjedanje Međimurja.¹⁰⁶ *Volja naroda* navodi pogrešan vremenski okvir kada piše: „U 9 sati ušao je u Čakovac automobilima zapovjednik narodne vojske potpukovnik Slavko Kvaternik sa svojim štabom povjerivši upravu mjesta majoru Špoljaru, koji je ujedno organizator narodne obrane za Međimurje.”¹⁰⁷ U nastavku vijesti govori se o tri ubijena mađarska vojnika, koje Perko nigdje ne spominje.¹⁰⁸ Što se tiče vojske Kraljevstva SHS, nigdje se ne spominju gubici. Kvaternika su u Čakovcu dočekali otac Kapistran Geci i dr. Novak, a on je odmah potom izdao okružnicu međimurskome svećenstvu u kojoj ih poziva na čitanje proglašenja s ciljem priznavanja nove vlasti. Svećenici su to i učinili još iste večeri na polnočkama.¹⁰⁹

Na dan ulaska hrvatskih snaga u Međimurje međimursko je Narodno vijeće poslalo prijestolonasljedniku Aleksandru Karađorđeviću brzojav u kojem stoji:

„Njegovom Visočanstvu regentu Aleksandru [-] Beograd.

Radosni dani oslobođenja mukotrpnoga hrvatskog našega naroda u Međimurju, koji je dosada stenjao pod nečuvenim robstvom Mađjara, potpisani pozdravljamo u ime čitavoga naroda u Međimurju Vaše Visočanstvo kao svoga osloboditelja i svršitelja vladalačke vlasti u našoj ujedinjenoj i oslobođenoj domovini. Narodna vojska, koja je zaposjela danas Međimurje, učvrstila je u međimurskom narodu živu vjeru, da ga više ne će nikakova sila otrgnuti od državnoga tijela naše Jugoslavije. Živilo Vaše Visočanstvo! Živilo slobodno jugoslavensko kraljevstvo! Odbor Narodnog vijeća za Međimurje: Dr. I. N. Novak, predsjednik, Dr. Stjepan Vidušić tajnik.”¹¹⁰

Dana 31. prosinca 1918. stigao je odgovor:

„Odboru narodnog vijeća za Međimurje u Čakovcu
Beograd, 31. XII. 9^h 45

Blгодарim Vam na pozdravu, što ste mi ga spravili u ime moga hrvatskoga naroda u Međimurju, koji je do sada vekovima stenjao pod teškim tuđjinskim

¹⁰⁵ „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1.

¹⁰⁶ PERKO, „Oslobođenje Međimurja”, 96.

¹⁰⁷ „Oslobodjeno Međimurje”, *Volja naroda*, 1. 1. 1919., 1.

¹⁰⁸ *Isto*.

¹⁰⁹ ŽGANEC, „Prvi dani oslobođenja Međimurja”, 52.

¹¹⁰ „Pozdrav međimurskog odbora kraljeviću Aleksandru. – Zahvala kraljevića Aleksandra”, *Volja naroda*, 9. 1. 1919., 2.

jarmom. Radujem se s Vama radi oslobodjenja Međimurja i uvjeravam Vas, da moj dom više nikakva sila neće ustaviti od zvanične naše Jugoslavije. Ovom prigodom sjećam se svih onih žrtava, što ih je patnički narod u Međimurju, osobito u posljednje doba, morao da podnese za svoju slobodu. Slava i vječna spomen mučenicima! Bog da im dušu prosti! Izručam mome međimurskom narodu kraljevski pozdrav. [-] Aleksander.”¹¹¹

Iz regentova je odgovora vidljivo da je bio itekako upoznat s akcijom koju je poduzela vojska Kraljevstva SHS. U prilog tome da je srpska strana podržavala akciju zaposjedanja Međimurja govori i to da su u pričuvi bile upravo srpske postrojbe, iako nisu izravno sudjelovale u pohodu na Međimurje.

Zbivanja neposredno nakon zaposjedanja Međimurja

Nakon što je Međimurje relativno brzo i lako osvojeno vrhovni zapovjednik akcije potpukovnik Slavko Kvaternik poslao je iz Čakovca izvješće središnjem Narodnom vijeću u Zagreb.¹¹² Zbog velikoga interesa stanovništva za novonastale okolnosti istoga je dana u dvorištu Građanske škole održana skupština. Okupljene je pozdravio dr. Ivan Novak, a govore su održali i ostali članovi Narodnoga vijeća za Međimurje.¹¹³ Na sjednici članova Narodnoga vijeća odlučeno je da se 9. siječnja 1919. održi velika narodna skupština na trgu ispred Franjevačkoga samostana u Čakovcu.¹¹⁴ Navečer je u Čakovcu održana polnočka, koju je služio Robert Rozman, te je kao i u ostalim crkvama pročitana Kvaternikov proglaš, kojim se stanovništvo obavijestilo da Međimurje od toga dana pripada Kraljevstvu SHS.¹¹⁵ Već sljedećega dana, dakle na Božić 1918., održana je misa kojoj su prisustvovali vojnici, a uz hrvatske božićne pjesme na samome kraju otpjevana je i hrvatska himna.¹¹⁶ S druge je strane bilo jasno da se Mađari neće lako pomiriti s gubitkom Međimurja. Zbog toga je iz Budimpešte 25. prosinca 1918. došao izaslanik mađarske vlade, časnik Glavnoga stožera mađarske vojske.¹¹⁷ On se susreo s Kvaternikom i tražio da mu objasni na temelju čijega je naloga vojska Kraljevstva SHS upala u Međimurje. Posebno ga je zanimalo jesu li u zaposjedanju sudjelovale i srpske postrojbe. Kvaternikov odgovor nije ga zadovoljio, pa se vladin izaslanik već istoga dana vratio u Budimpeštu.¹¹⁸

¹¹¹ *Isto.*

¹¹² ŽGANEC, „Prvi dani oslobodjenja Međimurja”, 52; VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 23.

¹¹³ ŽGANEC, „Prvi dani oslobodjenja Međimurja”, 54-55.

¹¹⁴ *Isto*; PUZAK, „Život u Međimurju 1914.-1920.”, 123.

¹¹⁵ SR-AJ-84, K2, „Časnom svećenstvu u Međimurju!”, 24. 12. 1918.

¹¹⁶ KOLARIĆ, *Povijest Kotoribe*, 111; PUZAK, „Život u Međimurju 1914.-1920.”, 123.

¹¹⁷ U literaturi i izvorima ne navodi se ime izaslanika mađarske vlade.

¹¹⁸ PERKO, „Oslobodjenje Međimurja”, 96-97; VUK, „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju”, 24.

Nakon zauzeća pristupilo se organizaciji vojne i civilne vlasti. Dragutin Perko imenovan je na mjesto vojnoga i civilnoga upravitelja. On je organizirao uspostavu javnoga reda i mira te tiskao proglas o ujedinjenju Međimurja, koje je postalo sastavni dio Kraljevstva SHS.¹¹⁹ Zabranio je izlaženje dotadašnjih mađaronskih novina *Műrakoz-Medjimurje* i pokrenuo izlaženje novih *Međimurskih novina*, a istovremeno je pristupio učvršćenju granice prema Mađarskoj.¹²⁰ Prije velike pučke skupštine po međimurskim mjestima razni su govornici, većinom svećenici, održali govore o promjeni vlasti.¹²¹ Zvonimir Jurak, župnik iz Svetoga Jurja, služio je 9. siječnja 1919. u crkvi sv. Nikole u Čakovcu svetu misu kojoj su, među ostalima, prisustvovali vojni i civilni predstavnici te srpski časnici. Misa je poslužila kao uvod u veliku narodnu skupštinu koja je uslijedila na trgu ispred Franjevačkoga samostana u Čakovcu. Nju je otvorio otac Kapistran Geci, a sudeći po navodima,¹²² okupilo se oko 10 000 ljudi. Geci je istaknuo ulogu vojske Kraljevstva SHS u zaposjedanju te je za predsjednika skupštine predložio Andriju Fišera, a bilježnicima skupštine imenovani su Juraj Lajtman i profesor Pavao Lesjak. Fišer je pozdravio okupljene, nakon čega je riječ preuzeo dr. Ivan Novak, koji je istaknuo svrhu skupštine, a u govoru se dotaknuo američkoga predsjednika Woodrowa Wilsona i njegova načela samoodređenja na koje se pozivalo međimursko stanovništvo. Spomenuo je i narodne istupe te zahvalio vojsci Kraljevstva SHS i regentu Aleksandru. Nakon njega riječ je preuzeo Stanko Štefok, koji je pozdravio Kraljevstvo SHS, vojsku i posebno Franju Glogovca. Vinko Žganec istaknuo je potrebu agrarne reforme u novoj državi. Nakon njega govorio je Glogovec, koji se dotaknuo vojske Kraljevstva SHS, a posebno je zahvalio srpskoj vojsci. Stjepan Vidušić govorio je o položaju Mađarske, barem kako ga je on vidio, te izrazio nadu za boljim životom u novoj državi. Naposljetku, *Volja naroda* navodi da je okupljene pozdravio „gospodin Miškulin, župnik iz Bartolovca”.¹²³

Nakon govora predstavnika Međimurja na skupštini je jednoglasno prihvaćena rezolucija, koja je poslana prijestolonasljedniku Aleksandru Karađorđeviću u Beograd, a čiji tekst glasi: „U hrvatskom narodu u Medjimurju, koji sa narodom Slovenaca, Hrvata i Srba sačinjava jedinstvenu i etničku cjelinu, živjela je oduvek živa želja, da se politički sjedini sa svojim suplemenicima iste krvi i jezika. Imperijalizam mađjarske države, koji je htio nasilnom mađjarizacijom stvoriti od raznih naroda bivše ugarske države jedinstveni i jednojezični mađjarski narod, kao što nije uspio kod drugih nemadjarskih naroda Ugarske, nije uspio niti kod medjimurskih Hrvata. Usprkos najvećeg nasilja i najveće mađjarizacije ipak je narod hrvatski u Medjimurju ušćuivao svoj jezik i živu želju za oslobodjenjem ispod tudjinskog jarma. Kad je pobjednička ideja velikoga predsjednika Wilsona o samoodredjenju naroda zavladała svijetom,

¹¹⁹ PERKO, „Oslobođenje Međumurja”, 98; HORVAT, *Poviest Međimurja*, 292.

¹²⁰ Borka BUNJAC, „Pismo Dragutina Perka”, 267.

¹²¹ ŽGANEC, „Prvi dani oslobođenja Međumurja”, 54-55.

¹²² *Isto*, 56-57.

¹²³ „Iz Međimurja. Čakovac”, *Volja naroda*, 16. 1. 1919., 3-4.

osjetili su i međimurski Hrvati, da i oni imaju pravo na slobodu i život. Mađarske vlasti još jednim posljednjim udarcem, htjele su, da u klici uguše ovu težnju naroda za slobodom i mnogi sinovi našega naroda morali su tu težnju platiti vlastitom krvlju. No došao je čas oslobodjenja po slavnoj vojsci sinova naše krvi i jezika i danas Hrvati iz cijelog Međimurja, sakupljeni na javnoj skupštini u glavnom mjestu Čakovcu, obdržavanoj dne 9. siječnja 1919., pred cijelim svijetom otvoreno, odlučno, jednodušno i samosvijesno izjavljuju: 1. Za uvijek se odcjepljujemo od mađarske države, kojoj smo i dosada pripadali samo pod utjecajem sile i protiv svoje volje. 2. Sjedinjujemo se sa jedinstvenom državom Slovenaca, Hrvata i Srba pod moćnim žezlom prvog jugoslavenskog kralja slavnog Petra I. Karagjorgjevića i izjavljujemo, da nas više nikakva sile od naše nove države razdružiti ne će. I bude li potrebno, vlastitom ćemo krvlju zasvjedočiti ovu svoju odluku. Živilo naše jugoslavensko kraljevstvo! Živio naš Petar I.! Živio naš osloboditelj prijestolonasljednik regent Aleksandar!¹²⁴

Zaključak

Obračun dotadašnjih mađarskih vlasti s međimurskim stanovništvom početkom studenoga 1918. bio je uvod u pokušaje pripojenja Međimurja Državi SHS. Vijesti koje su preživjeli Međimurci svjedočeći prenijeli varaždinskome Narodnom vijeću bile su povod nastojanjima za što bržim vojnim zauzećem Međimurja. Zbog toga je 13. studenog 1918. iz Varaždina pokrenuta vojna akcija, koja je zbog nedovoljne pripremljenosti propala. Bojnik Ivan Tomašević, koji je desetak godina poslije svjedočio o spomenutom događaju, sam kaže da je akcija bila nedovoljno pripremljena te je zbog toga bila neuspješna. Nakon toga pokušaja Narodno vijeće, u čijem je sastavu kao povjerenik za Međimurje bio dr. Ivan Novak, nastavilo je pripreme za buduću akciju. Novak i suradnici za pomoć su se obratili srpskoj vojsci, koja zbog primirja potpisanog s Mađarima 13. studenog 1918. nije bila od prevelike pomoći. Ipak, da je srpska vojska podupirala predstojeću akciju zaposjedanja dokazuje činjenica da je, iako nije izravno sudjelovala u vojnoj akciji, bila u pričuvi. Zato je Narodna vojska SHS odlučila vlastitim snagama, kada bude povoljan trenutak za to, zaposjednuti kraj između Mure i Drave. Nakon dugotrajnih priprema vojna akcija započela je 24. prosinca 1918. te polučila uspjeh. Vojska – sada već Kraljevstva SHS – bez ikakva je mađarskoga otpora lako zaposjela Međimurje te se pristupilo organizaciji javnoga života. Vrhunac događanja bila je velika narodna skupština na trgu ispred Franjevačkoga samostana u Čakovcu. Tom je prilikom proklamirana rezolucija o odcjepljenju, što se u suvremenoj Republici Hrvatskoj obilježava kao Dan spomena na donošenje Rezolucije o odcjepljenju Međimurja od mađarske države. Ipak, uspjeh akcije bio je privremenoga karaktera jer se čekala službena odluka predstojeće Mirovne konferencije u Versaillesu.

¹²⁴ „Političke vijesti”, *Volja naroda*, 16. 1. 1919., 2.

Arhivski izvori

HR-HDA-124-NV SHS: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 124, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba.

SR-AJ-84: Srbija, Arhiv Jugoslavije, Beograd, fond 84, Hinko Krizman.

Objavljeni izvori i tisak

Jutarnji list (Zagreb), 1928.

Ostavština dr. Ivana Novaka u Knjižnici i čitaonici Čakovec. Knjižnica i čitaonica Čakovec.

Slobodni građanin. Neodvisno demokratsko glasilo (Varaždin), 1919.

Volja naroda (Varaždin), 1918-1919.

Literatura

ANDROIĆ, Mirko. „Revolucionarna i seljačkom krvlju natopljena 1918. u Međimurju”. *Kaj* (1969), br. 2: 58-64.

BARTOLIĆ, Zvonimir; CVITANOVIĆ, Đurđica; FELETAR, Dragutin; HARAMIJA, Ivan; KALŠAN, Vladimir; KOLAREK, Ljubomir; KOLARIĆ, Juraj; PETRIĆ, Hrvoje. *Prelog*. Prelog: Nakladna kuća „Dr. Feletar”, 1995.

BUNJAC, Borka. „Pismo Dragutina Perka ministru obrane Kraljevine SHS od 9. ožujka 1927.” U: *Pomurje 1914-1920. = Mura mente 1914-1920*, ur. Branimir Bunjac. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2011, 265-272.

BUNJAC, Branimir. *Ratne i poratne žrtve sjeverozapadnog Međimurja 1914-1947*. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2012.

FELETAR, Dragutin. *Dva seljačka bunta*. Čakovec: TIZ Zrinski, 1973.

HANÁK, Péter, ur. *Povijest Mađarske*. Zagreb: Barbat, 1995.

HORVAT, Rudolf. *Povijest Međimurja*, ur. Zvonimir Bartolić i Dragutin Toma. Čakovec: Matica hrvatska Čakovec; TIZ Zrinski, 1993 [pretisak].

JAHN, Julijana. „Međimurje u suvremenom dobu”. U: *Pregled povijesti Međimurja*, ur. Branimir Bunjac. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2003, 123-173.

JELAVIĆ, Petar, ur. *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međumurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međumurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940.

JOVANOVIĆ-DUIĆ, Ljubica, ur. *Dr. Ivan Novak (1884.-1934.) – nacionalni preporoditelj i osloboditelj Međimurja*. Čakovec: Knjižnica i čitaonica Čakovec, 1998.

KALŠAN, Vladimir. *Građansko društvo u Međimurju*. Šenkovec: vlastita naklada, 2000.

KALŠAN, Vladimir. *Međimurska povijest*. Čakovec: V. Kalšan, 2006.

KAPUN, Vladimir. *Međimurje 1918*. Čakovec: Zrinski, 1982.

KOLARIĆ, Juraj. *Povijest Kotoribe*. Zagreb: Zrinski, 1992.

KRIZMAN, Bogdan. *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*. Zagreb: Globus, 1989.

KRIZMAN, Bogdan. „Izveštaj D. T. Simovića, delegata srpske Vrhovne komande kod vlade Narodnoga vijeća SHS g. 1918.” *Historijski zbornik* (1955), br. 1-4: 123-132.

KRIZMAN, Bogdan. „Oslobođenje Međimurja 1918. godine”. *Kaj* (1968), br. 1: 54-62.

KRIZMAN, Bogdan. *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*. Zagreb: Školska knjiga, 1977.

KRIZMAN, Bogdan. „Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske 1918.” *Historijski zbornik* (1961), br. 14: 167-216.

LAJTMAN, Juraj, ur. *Međimurje 1919-1959*. Čakovec: Tiskara i knjigovežnica Čakovec, 1959.

PAKSY, Zoltán. „Dejavnost vodilnih teles za Međimurje in Pomurje v letih 1918-1919”. *Zbornik soboškega muzeja* (2008), br. 11-12: 7-17.

PERKO, Dragutin. „Oslobođenje Međimurja”. U: *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, ur. Petar Jelavić. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940, 83-116.

PUZAK, Ivana. „Život u Međimurju 1914.-1920. zapisan u župnim kronikama”. U: *Pomurje 1914-1920. = Mura mente 1914-1920*, ur. Branimir Bunjac. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2011, 117-128.

ŠESTAK, Mario. *Povijesni zemljovidi Međimurja*. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2004.

ŠPOLJAR, Josip. „Oni, koji su omogućili oslobođenje međimurske braće”. U: *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, ur. Petar Jelavić. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940, 75-77.

ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, Marina; MATIJEVIĆ, Zlatko, prir. *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2008.

TOMAŠEVIĆ, Ivan. „Pokušaj oslobođenja Međimurja 13. studenoga 1918. godine”. U: *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, ur. Petar Jelavić. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940, 79-82.

VALJAK, Vinko; DEDUŠ, Vladimir; SERTIĆ, Stjepan. „Uloga grada Varaždina i odbora Narodnog Vijeća i omladine u Varaždinu g. 1918. kod akcije za oslobođenje Međimurja”. U: *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, ur. Petar Jelavić. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940, 65-70.

VILOVIĆ, Đuro. *Tri sata*. Zagreb: Binoza, 1935.

VUK, Ivan. „Odnos Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba prema Međimurju krajem 1918. godine”. U: *Radionica za suvremenu povijest. Istraživanja diplomanata pulskog Sveučilišta 2011-2013.*, ur. Igor Duda, Anita Buhin i Igor Stanić. Pula; Zagreb: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli; Srednja Europa, 2013, 9-25.

VUK, Ivan. „Varaždinsko Narodno vijeće i njegova uloga u upoznavanju Središnjega Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba sa stanjem u Međimurju za vrijeme i nakon ‘Međimurske revolucije’”. U: *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918.*, ur. Stjepan Damjanović i Vladimir Huzjan. Zagreb; Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, 2014, 581-591.

ŽGANEC, Vinko. „Međimurska revolucija u godini 1918.” U: *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, ur. Petar Jelavić. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940, 41-50.

ŽGANEC, Vinko. „Prvi dani oslobođenja Međimurja”. U: *Hrvati u borbama za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije: Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske*, ur. Petar Jelavić. Zagreb: Udruženje ratnih dobrovoljaca Međimurja, Prekomurja, Koruške i Štajerske u Zagrebu, 1940, 51-60.

Prilozi

Slika 1. Vojni plan akcije zaposjedanja Međimurja 24. prosinca 1918. (izvor: JELAVIĆ, *Hrvati u borbama*, na koranicama knjige)

Slika 2. Suvremeni prikaz akcije zaposjedanja Međimurja 24. prosinca 1918. (izvor: ŠESTAK, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, 68)

SUMMARY

**The Annexation of Međimurje to the Kingdom of Serbs,
Croats and Slovenes**
**From the unsuccessful attempt on 13 November to the successful
occupation of Međimurje on 24 December 1918**

After the establishment of the State of Slovenes, Croats and Serbs, the Međimurje region, then part of the Hungarian Zalad County, desired to become part of the newly-created state. After the capitulation of Austria-Hungary, there were riots in Međimurje, better known as the Međimurje Revolution or the Public Actions (*narodni istupi*). The Hungarian authorities responded by introducing martial law, resulting in over a hundred death sentences being carried out. News on these deplorable events first reached neighbouring Varaždin and the local national council, which thus became a centre of information from where news was forwarded to the central National Council in Zagreb. In the evening of 13 November 1918, a military operation aimed to occupy Međimurje was launched from Varaždin, but it failed due to a lack of preparation. This paper analyses the reasons why the mentioned action failed. The Belgrade Ceasefire was signed on the same day, and Međimurje remained within the borders of Hungary. Intense preparations for the organisation of a new military operation followed. The central National Council in Zagreb turned to the Serbian army for help, but was turned down. On 24 December 1918, a second attempt to occupy the area was initiated. Lieutenant Colonel Slavko Kvaternik was appointed to lead the Croatian forces, while their field commander was Lieutenant Colonel Dragutin Perko. In only a few hours, the army of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes occupied Međimurje without facing any resistance. In this way, the area bordered by the Mura and Drava Rivers was annexed to the other Croatian lands, i.e. the newly-established Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

Key words: Public Actions (*narodni istupi*); Međimurje; Varaždin; National Council; occupation attempt; National Army of the Slovenes, Croats and Serbs; Royal Yugoslav Army; military action.